

REVOLUTIONEN 1918 OCH DESS MYTER

Några rader om en förfalskad dolkstöt, en genuin folkresning, ett brutalt dubbelmord och en gammal kvartermästares svenska anor

av

Mats Parner

☞ För större delen av det tyska rikets civilbefolkning innebar 1914-18 års krig svält och umbäranden, lag och oordning, en malande oro för ”dom därute” – och ihållande rapporter om glänsande delsegrar från valplatser och slagfält. Några föreställningar om risken för ett slutligt nederlag infann sig aldrig; utgången betraktades som självklar av nästan alla.

Ibland har det påpekats att grabbar i övre tonåren upplevde kriget nästan som ett modernt VM-slutspel i fotboll: det svartvita laget krossade allt motstånd, var överlägset bäst och skulle efter eld upphör lönas med välförtjänta guldmedaljer. Inte minst det faktum att segerfanfaren bara tilltog i styrka under vår- och försommarmånaderna 1918 vittnade om detta.

Desto större blev chocken, när den förväntade och så hett åtrådda krigstriumfen i ett enda svep omvandlades till en neslig begäran om vapenstillestånd söndagen den 29 september med skam och vanära som given följd. Det var rikets högsta stridsledning som hissade vit flagg, och man gjorde så på goda grunder; läget i öst och än mera på västfronten hade blivit ohållbart. Bara en hårsman skilde de tyska arméenheter från definitivt sammanbrott och monumentalt debacle. Den i vida kretsar så omtyckte Paul v. Hindenburg bar sin del av ansvaret för katastrofen, men ytterst var det generalkvartermästare Erich Ludendorff, Tysklands militärdiktator, som kastade in handduken och gav allt förlorat.

Men det gjorde han med ackuratess och med den alldeles bestämda avsikten att rädda vad som räddas kunde av de stridande förbandens heder och ovanskliga ära. I skärande klartext begärde han faktiskt på högsta ort, dvs i audiens hos kejsaren, att Tysklands nederlag skulle redovisas i strikt *politiska* termer och under inga förhållanden i militära. Det förutsatte i sin tur en drastisk regimförändring. Ja, i själva verket måste riksregeringen kompletteras med goda (eller snarare godtrogna) socialdemokrater och andra ”defaitistiska krafter” med den exklusiva uppgiften att personifiera och administrera krigsfiaskot. Som kompensation och plåster på såren för att man tagit sitt förnuft tillfångat, skulle den välmenande SPD-fraktionen (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*) därefter få sitt länge efterlängtade parlamentariska styrsystem per omgående.

Landet skulle med andra ord, åtminstone tills vidare, regeras enligt demokratiska riktlinjer.

I allt väsentligt lyckades generalkvartermästare EL med sitt diaboliska värv. SPD-ordföranden Friedrich Ebert och hans mannar placerade i ett nu sina breda stjärtar på regeringstaburetterna, troligen med sänkta huvuden, och redan den 5 oktober styrdes tyskarna – på papperet – såsom man i praktiken överenskommit. Ludendorff hade vältrat över skuldbördan för misslyckandet i kriget på sina politiska meningsmotståndare. Nu skulle dessa, med kvartermästarens egna ord, ”tvingas stjälpas i sig den soppa de kokat ihop åt oss alla”.

Följderna av detta rävspel blev ytterst olyckliga. I kojorna men fr a i slotten lät sig mängder av tyskar övertygas om att de egna soldaterna, bildligt talat, huggits i ryggen av en landsförrädisk hemmaopinion (vänsterpolitiker och andra tveivelaktiga figurer) och därför inte

kunnat fullgöra sin uppgift. Usla kräldjur i politisk mundering hade kort sagt stått fosterlandsförsvararna emot och gått Fienden tillhanda med en skarpslipad dolk under pansaret.

Så föddes den lika berömda som beryktade legenden om dolkstöten (*"die Dolchstosslegende"* som min gamla tysklärarinna viskade med betoning på varje stavelse). I de snävare kotterierna betydde denna legend i realiteten skillnaden mellan liv och död. Att simpla demokrater tvingat fram kapitulationen var ju ett det ohyggligaste besked, ja, rentav en depeesch på gränsen till det olidliga. Med följande skrift i sanden vittnade en av de ärrade krigsdeltagarna om sina innersta känslor, när den bittra "sanningen" en dag gick upp för honom:

"Det svartnade för mina ögon. Jag vacklade tillbaka till min avdelning, borrade ner huvudet i kudden och drog alla filtarna över mig. Dagarna som följde var oerhört svåra att uthärda och nätterna än svårare. Allteftersom tiden fortgick stärktes mitt hat, hatet mot instiftarna av detta helt igenom skamlösa brott..."

Korpralen som plitade ner detta hette Adolf Schicklgruber och blev i en senare fas partiledare, kuppmakare, folkuppviglare och rikskansler i nämnd ordning.

☞ Efter vapenstilleståndet hoppades många tyskar på förbrödring och utsträckta händer, men de inre konflikterna levde vidare och trappades upp. I slutet av oktober (1918) fronderade ett gäng högre marinofficerare mot den sittande regeringen. Stick i stäv mot vad som beslutats ville de få till stånd ett avgörande sjöslag mot engelsmännen och lade ut från Schillingreddan i Wilhelmshafen för att segra eller dö på det sätt officershedern påbjöd. Men till deras förtret lät svaret inte vänta på sig: besättningarna gjorde samfällt myteri och vägrade slåss i det krig som redan förlorats. Blott ett par dagar senare, måndagen den 4 november, behärskades staden Kiel av 40 000 matrosar och marinsoldater.

Dessa händelser blev upptakten till den mönstergilla folkresning som i annalerna brukar kallas "novemberdygnen" eller "den tyska revolutionen". Sjöfolket i Kiel vräkte brädet överända och antände den gnista som inom kort förvandlades till en (tysk)höstlig präriebrand över snart sagt hela riket.

Mellan den 5 och 10 november spreds revolutionen till Hamburg, Lübeck, Bremen, Hannover, Köln, Leipzig, München och småningom till Berlin. Överallt valde man arbetar- och soldatråd (nere i söder även bonderåd) för att tillvarata de upproriskas intressen. Hela förloppet var i det närmaste oblodigt; tillräckligt många liv hade redan spillts under kriget. Såväl lynchjustis som revolutionstribunaler lyste med beständig frånvaro. Den som menar att hela processen hade en omiskännlig sammetskaraktär gör sig knappast skyldig till någon överdrift.

Antecknas bör att denna tyska revolution inte var socialistisk och därmed heller inte inspirerad av Lenin och dennes bolsjevikparti, vilket många gärna inbillar sig. Enklast kan omvälvningen beskrivas som pacifistisk, antimilitär, republikansk och i grunden positiv till den regering som nyligen tillträtt. Det var kejsarmakten, det gamla ståndssamhället och det militära skräckväldet som angreps, varför attackerna kom att riktas mot statsapparatusens hjärtpunkt. Ockupationer av industrier eller arbetsplatser förekom däremot inte, och än mindre ifrågasattes äganderätten till produktionsmedlen. Sätillvida präglades händelserna mera av Ferdinand Lassalles ideologiska universum än av Marx och Engels d:o.

Redan 1917 hade socialdemokratien på grund av kriget splittrats i två separata partier: det äldre SPD och det nyare USPD (*Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands*). Man kan

säga att de bägge grenarna förhöll sig till varann på ett sätt som delvis påminner om relationen mellan (s) och (v) i dagens Sverige. Betecknande är att revolutionärerna ställde ideliga krav på en återförening mellan gammalt och nytt; uppsplittringen gynnade enligt de flestas bedömning enbart reaktionen.

I **Den tyska revolutionen 1918/19** (Nya Doxa 2006) av författaren och journalisten Sebastian Haffner redovisas och skärskådas både novemberhändelserna och det blodiga inbördeskriget – kontrarevolutionens senkomna triumf – med en skärpa som i brist på lämpliga jämförelser inte kan betygsättas som annat än typiskt ”haffnersk”. Framställningen är glasklar, analysen klinisk och författarens slutsatser lika obönhörliga som ofrånkomliga. Att samme SH i **En tysk mans historia** (Norstedts 2002) också blottlagt den marscherande 20- och 30-talsnazismen med dess politiska krumbukter och förförelseknep tillhör helhetsbilden: den som behärskar skrivkonsten till fulländning nöjer sig ju sällan med en enda femetta...

☒☒☒ De vackra drömmarna om återförening, enighet och gemensam slagstyrka besannades aldrig. I stället accelererade splittringen mellan arbetarnas och de mindre bemedlades politiska organisationer, och något annat var knappast att vänta. Redan den 30 december avskilde sig de marxistiskt influerade spartakisterna med Rosa Luxemburg och Karl Liebknecht i spetsen från USPD och bildade KPD (*Kommunistische Partei Deutschlands*).

Söndagen den 5 januari (1919) demonstrerade hundratusentals människor på Berlins gator och torg mot statsförtryck och militärmakt i en ny revolutionär våg. De följande dygnen har av och till beskrivits som en spartakisternas korta skördetid och som ett tämligen oblygt försök av det nybildade KPD att stjäla och monopolisera revolutionen i avsikt att längre fram ”bolsjevisera” hela förloppet. Enligt Sebastian H ligger det ingen sanning i detta. Kommunisternas inflytande var marginellt, och KPD:s båda frontfigurer hade på avgörande punkter ingenting till övers för leninismen.

Onsdagen den 15:e mördades Luxemburg och Liebknecht i en väl samordnad aktion. De miste inte livet som bolsjeviker (vilket de inte var) utan snarare i sin egenskap av ”klarsynta vittnen” både till reaktionens allt skamlösare framfart och SPD-ledningens växande svek och förräderi. I dag framstår Rosa L och Karl L som den tyska revolutionens martyrer och tragiska symboler, men i Haffners analys tilldelas de andra roller. Att de bägge skölldes med av den revolutionära floden innebar inte att de på minsta vis lyckades påverka dess riktning; det gjorde de nämligen inte. I första hand var de iakttagare, betraktare och rapportörer men inga ledargestalter. Av den gode Liebknecht är Haffner för övrigt bara måttligt imponerad: en slätstruken politiker med ett näst intill ofattbart mod som sin främsta tillgång.

Desto bättre vitsord får Luxemburg. Hon ägde ”ett intellekt av yttersta skärpa och briljans, var en glansfull stilist, medryckande talare, originell tänkare” och framstod rent allmänt, heter det, ”som varmhjärtad och fascinerande” – en ”oöverskådlig och storartad kvinna, fortfarande med säkerhet den största under hela århundradet”.

Med det bestialiska dubbelmordet på Luxemburg och Liebknecht inleddes kontrarevolutionen. Den pågick under första hälften av –19 och blev lika våldsam som den ursprungliga resningen varit fridsam. I Berlin dödades i runda tal 1200 människor och nere i München ännu flera med den outtröttlige Kurt Eisner som ett av offren; han var en av revolutionens få verkliga ledare. I alla större städer förekom blodiga övergrepp, illgärningar och massavrättningar. Systemet med arbetar-, soldat- och bonderåd likviderades hänsynslöst och en gång för alla. När andra halvlek slutligen spelats färdigt, härskade ordning åter i Berlin...

Det är naturligtvis djupt beklämmande att centralt placerade SPD-politiker, i synnerhet Gustav Noske och den tidigare nämnde Ebert, inte bara fungerade som kontrarevolutionens drabanter; de höll själva i bödelsyxan och skydde nästan inga medel för att krossa vad som byggts upp av deras eget folk under novemberdyggen.

Svängdörrarna åt höger stod vidöppna. Både "Fritz" Ebert och hans Noske samarbetade intimt med de beväpnade fri(villig)kårer, som redan börjat tona fram som en av nationalsocialismens mest omhuldade rekryteringsbaser. "Djupare än vår har aldrig någon regering sjunkit!" utbrast historikern och partiveteranen Franz Mehring några dagar före sin bortgång 1919. Svekets rent psykologiska klangbotten borde kanske undersökas men var antagligen ganska så banal: herrar Ebert och Noske lönade helt enkelt ont med gott. De tog sitt "ansvar", och de tjänade lojalt det bestående in i döden som tack för att de accepterats i de finare salongerna.

☪☪☪ Centralfiguren i Sebastian H: s revolutionsetyd, kvartermästare Ludendorff, kände sig hotad till livet under de skickensedigra händelserna i november och flydde, med hjälp av falskt pass, till Skåne via Danmark. Här i landet blev han varmt mottagen av tävlingsryttaren Ragnar Olsson med familj på "Hässleholmshärd". Till saken hör att Erich Ludendorff hade ett antal svenska anförvanter på olika platser med den berömde matematiken Gösta Mittag-Leffler som den ojämförligt bäst kände (och mest reaktionäre).

Till detta skall läggas hr generalens majestätiska 1500-talsanor. Närmare bestämt räknade han, via ätterna Gyllensvärd, Krusell och Brink, sin härkomst till konung Erik XIV:s (!) "naturliga" dotter Virginia, framfödd av kungamätressen Agda Persdotter (allt enligt biografiska L-notiser från 1993 av en James Cavallie).

Betydligt viktigare än allt detta är emellertid hypotesen, att 1918 års tyska revolution kunde ha segrat med en annan regeringspolitik. Då skulle Hitler aldrig fått något som helst spelutrymme och nazismen än mindre något fotfäste med påföljd att det andra av världskrigen...

Nog svindlar tanken.

Mats Parner

